

Likheter og forskjeller mellom Danmark og Norge

Fordommer og fakta – i fortid og fremtid

Michael 2006; 3:Suppl 3: 103–8.

Det som kommer nå, er helt uvitenskapelig. Det bygger på personlige iakttagelser gjennom mer enn 40 år: I 1961 ble jeg kjent med en dansk pike som jeg siden giftet meg med, og jeg har tilbrakt mellom fire og åtte uker årlig i Danmark hvert år siden midten av 1960-tallet. Min første kontakt med dansk livsstil skriver seg fra 1951, da vår nyankomne jyske hushjelp, bondedatter fra Jylland, kunne fortelle at de pleide å spise 13 kjøttmåltider hver uke. Lørdag til frokost, altså lunsj, spiste de grøt.

Det gjorde inntrykk på en spekesildbortskjemt 11-åring i etterkrigs-Norge.

Hun ble for øvrig gift med en mann fra mitt hjemsted og mor til en gutt som senere ble en av Norges ledende hjerneforskere.

Men stadig gjelder i Danmark det ordtak jeg hørte i min barndom i Norge, men ikke mer; Fisk er fisk og kjøtt er mat. Og forbløffende mange i min danske omgangskrets – de er stort sett korpulente, gråhårede personer i 60-årene – har en solid, men, tror jeg, usunn skepsis til grønnsaker, og sovsen skal, med Olsen-bandens legendariske ord, være nøjagtig like som Yvonne laver den der hjemme.

Kollisjonen mellom det puritanske og asketiske Norge og det litt friere Danmark har jeg opplevd på to plan. Det ene er fra den norske politiker Trygve Bull (1905 – 99), blant litteraturinteresserte kjent som modell for lektor Stabell i en norsk roman som er kjent også i Danmark, nemlig Agnar Mykles Sangen om den røde rubin. Bull tilhørte Arbeiderpartiets venstre fløy, satt på Stortinget i en dramatisk periode på 1960-tallet, og forklarte meg en gang med sin vaggende pekefinger hvorfor det ikke var så nære forbindelser mellom de danske sosialdemokrater og det norske arbeiderparti, og særlig ikke etter 1945: «Svenskene tenkte og handlet som vi. Men det danske sosialdemokrati, de danske sosialdemokrater – bunnløst korrupte, BUNNLØST korrupte!»

Man måtte holde seg unna slik styggedom. De drakk jo øl også. Og fra 1945 ble Sverige det store forbildet for nordmennene og særlig for Arbeiderpartiet – i den grad at når svenskene iverksatte en reform, kopierte nordmennene den – med vanlig sommel (tøven), slik at vi gjennomførte den omtrent i det øyeblikk svenskene hadde funnet at dette var visst ikke så lurt allikevel, og vi møtte dem på vei ut av den døren vi nå var på vei inn i.

Vårt samkvem med Danmark begrenset seg til en utstrakt utskjelling på grunn av firehundreårignatten, og dessuten akronymet TTS – Tuborg, Tivoli og Spegepølse – og etter hvert Legoland.

Interessen for Danmark tok seg ikke opp før Sverige begynte sin nedtur: Psykologisk kan starten tidfestes til 1986, da statsminister Palme ble skutt, og både politi og presse gjorde forsøket på å oppklare saken til en praktøvelse i hjelpeløst rot. Den økonomiske nedturen kom noen år senere, med devaluering og arbeidsløshet i den grad at restaurantbransjen på Østlandet har fått et betydelig innslag av svensker, som skiller seg fra nordmenn ved at de er effektive, høflige og tjenestevillige.

Skinnet bedrar

Henrik Ibsen, som holdt kontakten med Danmark tross sin beundring for kong Oskar II, snakker et sted om «Det milde islett». Det er det som ifølge ham har gjort nordmennene litt mindre kantete, litt mindre fanatiske, der de ellers er preget av det som norgesvennen Piet Hein formulerte slik:

*Man tænker mindre end man bør
Paa sammenhængen mellem sjælen og naturens væde.
Een ting staar mig saa klart som aldrig før
Det er det stive norske sind, der gør,
At Norge rejser sig i høje Fjelde.*

Men skinnet bedrar. Man skal ikke forsøke mange skrap i den tilsynelatende pene danske overflate før man merker at den kan være hard, og at islettet ikke alltid er mildt. Jeg tenker på Danmarks politiske kultur, debatkulturen.

Den er isnende hård og nådeløs.

Det er ikke nytt. Debatten mellom H. C. Andersen og Søren Kierkegaard i 1830- og 1840-årene kan by på en samling skjellsord som man rygger tilbake for i dag. Eller gjør man det? Det er mye av det samme i diskusjonen mellom Kierkegaard-biografiforfatteren Joakim Garff og hans Nemesis og tidligere kollega, Peter Tudvad. Jeg diskuterte for et par år siden med forfatteren Carsten Jensen, som de fleste i Norge kjenner fra

hans artikkelserie om Norge foran folkeavstemningen i 1994, eller fra hans reiseskildringsbøker, begge utgitt på norsk. I Danmark er han også kjent for sin søndagsklumme i Politiken.

Etter regjeringsskiftet for fire år siden, da Poul Nyrup Rasmussen ble slått og måtte vike sete for Venstres nye leder, Anders Fogh Rasmussen, begynte Carsten Jensen å omtale regjeringssjefen som en apekatt.

Hvis vi nå tenker oss at det for et halvt år siden var noen som ville arrangere et fakkeltog i Oslo til Kjell Magne Bondeviks ære, ville ikke oppslutningen blitt overveldende. Og hverken hovedstaden eller landet ble dekket med sorte sørgebånd da hans regjering tapte valget og gikk av. Men ingen – INGEN – har falt på den idé at det skulle være noe grunnlag for, enn si noe akseptabelt bidrag til det offentlige ordskiftet, å kalle statsministeren, eller en annen politisk motstander, en apekatt. I Danmark er det altså gangbar mynt, og da jeg spurte Carsten Jensen, var han mildt forbauset over spørsmålet. Selvsagt var det legitimt å bruke slike uttrykk. Hvordan kunne jeg spørre om noe så dumt?

Og dette kommer fra en samfunnsdebattant som har et svært rikt ordforråd og som lever av å formulere seg. I Norge er jeg selv kjent for å bruke forholdsvis harde ord i offentlige debatter, så noen vil kanskje undres over at jeg synes det blir for mye i Danmark. Men apekatt som argument, eller rettere sagt «argument», er grenseoverskridende. Jeg vet ikke om det gjør noe med den psykiske helse, men jeg tror ikke det er sunt, hverken på det kollektive eller det individualistiske nivå.

En dansk bokanmeldelse kan by på tirader av utskjelling som man ikke ser i noe annet, og jeg mener noe annet, europeisk land. Hvis noen vil ha belegg for en slik påstand, henviser jeg til Lars Bukdahls anmeldelse av Martin Halls selvbiografiske roman i august 2005 i Weekendavisen. Danskenes sans for sarkasmer, for barsk humor, er mer velutviklet – eller skulle vi si velbrukt – enn andre steder. Det er faktisk et problem også i integreringen av innvandrere. Den palestinskfødte danske politiker Naser Khader, folketingsmedlem for Venstre, forteller i en av sine bøker om en episode hvor det gikk opp for ham at han er integrert, mens mange andre muslimer strever fremdeles.

Han var på en fest med ganske mange deltagere, både muslimske innvandrere og etniske dansker, og en av innvandrerne sto med en flaske selters i hånden. En danske vagget bort til ham og bemerket kvikt mens hans veivet triumferende med en bajer: «Nå, du er stadig på vannvognen». Khader lo så han skrek, men han som fikk bemerkningen, ga dansken en kraftig en rett på tygga. Han oppfattet ikke at det var en vits, eller han syntes at det religiøst pålagte alkoholforbud ikke var noe man kunne spøke

med. Khader bruker ganske mange sider av sine bøker til å forklare andre nydansker, som det heter, hvilken rolle den litt barske og respektløse humor spiller i dansk debatt, og at man ikke har noe alternativ til å tilpasse seg den.

Akkurat det er nok lettere for nordmenn.

Anslaget mot puritanismen i Norge kom for ca. 50 år siden, dels med de danske turister, dels med den seksuelle revolusjon, som kan tidfestes til 1956 - 57 – danskenes hoderystende mangel på forståelse for at nordmennene gikk til rettssak mot en bok som jeg allerede har nevnt: Rubinen. De nordmenn som hadde studert sammen med den daværende riksadvokat og husket hans seksuelle adferd i studietiden, kunne heller ikke helt se ham som den naturlige aktor i saken, men når fanden blir gammel nok, går han som kjent i kloster. Turistenes, de danske turistenes vesentlige bidrag til nordmennenes seksuelle frigjøring er nedfelt i en anekdote fra et norsk skihotell, hvor eieren naturligvis var glad for alle danskene som kom – rike var de jo også – men bekymret over deres utsvevende liv. Så han patroljerte av og til i korridoren i en tapper, men selvsagt forgeries kamp mot usedeligheten. Og ganske riktig, en natt traff han en av sine gjester som var på vandring med et salig smil om munnen, og hotellverten spurte med tor-denrøst: «Og hvor har så De tenkt dem hen?» Svaret lød: «Jeg skal s'gu ikke hen – jeg skal tilbake.»

Alle reiser er ein omveg heim, som en norsk poet har sagt.

Den mentale forskjell

Den mentale forskjell mellom de tre nordiske land ble nydelig og numerisk vist i en talloppgave i går, tallet på psykiatriske tvangsinnleggelser per 100 000 innbyggere i Danmark, Norge og Sverige i 1982: 26 i Danmark, 109 i Norge, og 248 i Sverige. Konformitetstendensen er sterkest i Sverige og svakest i Danmark. En tidligere norsk ambassadør i København, Ole Aalgaard, pleide å oppsummere det slik: «I Sverige er alt som ikke er tillatt, forbudt. I Norge er alt som ikke er forbudt, tillatt. Og i Danmark er alt som er forbudt, tillatt.»

En av hans etterfølgere, Thorvald Stoltenberg, opplevde det slik, da en gruppe norske biskoper kom til København for å være med på et nordisk bispemøte. De danske verter foreslo at man skulle innlede med en gammel dansk, og de norske utsendingene grep salmeboken. Men det var ikke det vertskapet tenkte på, her var det snakk om Brøndum og ikke Brorson.

Olaf Aasland har snakket om alkoholforbruket, og der har nok nordmennene nærmet seg det danske drikkemønsteret etter hvert som de har fått mer penger. Det danske drikkemønsteret har også endret seg i sosial-

gruppe fire, for å bruke et svensk uttrykk: De som for en generasjon siden hadde fast kontortid på benken på torvet i den danske småbyen, drakk bajer, altså pilsner. Nå drikker de guldbajer eller elefantøl, altså øl med en betydelig høyere alkoholprosent. Det øker selvsagt sirkulasjonen på sykehjemmene, men det er neppe bra for folkehelsen.

Uten at jeg vet det, ville jeg tro at kampanjene mot promillekjøring (spirituskørsel) har hatt samme virkning som i USA og drevet forbruket av sterk alkohol, altså spiritus, ned. I USA er forbruket av hard liquor sunket med 40 % fra 1980 til 2002, og sosiologiske medisinere mener at dette er bakgrunnen. Teknologien har også medført en sterk reduksjon i bruken av alkohol blant journalister, tradisjonelt en temmelig fuktig yrkesgruppe, og det skyldes de elektroniske medier, og i Norge en tørrleggingskampanje: Du kan alltid få dasket ned en slags artikkel om du skriver med litt for høy promille, men fonetikkens krav til finmotorikk gjør at du ikke kan snakke i radio eller fjernsyn uten at det høres på konsonantene, og særlig, naturligvis, på de danske konsonanter, som er ikke alene notorisk, men patologisk vanskelige. Likevel er Danmark i dag det eneste europeiske land hvor tastaturet på datamaskiner i avisredaksjoner må spesiallages: Det har en fordypning hvor det er plass til en bajer, og det er laget slik at bajeren ikke velter over bokstavene – for da lar det seg ikke gjøre å skrive. Det er over ti år siden at vi i Aftenposten innførte tørrlegging: Ingen alkoholserving ved festligheter i selve redaksjonen. Tidligere var det ingen fødselsdags- eller jubileumsmarkering uten sherry.

Jeg nevnte at nordmennene er blitt rikere, og at det har bidratt til høyere alkoholforbruk og mer luksusmat – og flere artikler om at litt alkohol er sunt, hvilket det ikke var for 30 år siden. Men nesten ingen nordmenn, selv ikke de som opplevde denne perioden som voksne og forutsetningsvis observante mennesker, husker hvor stor forskjellen mellom Danmark og Norge var. Jeg skal gi ett eksempel, og det er ikke anekdotisk, det er signifikant.

I 1973 averterte Ølsted kommune på Nordsjælland – den eksisterer ikke lenger, den eksisterte ikke engang før den aller siste kommunesammenslåing, men stedet Ølsted, stasjonen og ikke minst Ølsted Superbrugs, eksisterer fremdeles – som sagt, i 1973 averterte Ølsted kommune etter en kommunepsykolog i lokalavisen. Hans årslønn var 110 000 kroner. Det tilsvarte temmelig nøyaktig den norske statsministers – han het Lars Korvald, og han hadde en ung politisk rådgiver som het Kjell Magne Bondevik – lønn, før den sant nok ble forhøyet samme år.

Det var da det, og ikke nå. Det økte lønnsnivået og det økte forbruket har gått hånd i hånd med en rekke helseopplysningskampanjer, og noen av

dem har slått an. Det spises mer grønnsaker og mer fisk i Norge i dag, som helhet, men det forbrukes også langt mer alkohol, selv om det er dyrt. Danskenes priser haler for øvrig innpå. Jeg bodde på hotell på Vesterbro de to siste dagene, og i går kjøpte jeg en øl i baren på hotellet. Den kostet 50 danske kroner – en norsk pris.

Velkommen etter. For slikt hjelper i kampen mot alkoholen. I hvert fall en stund. Men stadig koster en pilsner i butikken mindre enn fire kroner. Det hjelper godt på turiststrømmen fra Norge til Danmark.

Per Egil Hegge

CA Pihls g 2-1

N-0273 Oslo

Norge

per.egil.hegge@aftenposten.no